

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
a Speciální pedagogika pro 2. stupeň ZŠ a SŠ**

Kristina Polasková

**ZPŮSOBY ZTVÁRNĚNÍ POSTAVY MENTORA V BRITSKÉ FANTASY
LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ**

Olomouc 2023

Vedoucí práce: Ph.D. Jana Sladová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma „Způsoby ztvárnění postavy mentora v britské fantasy literatuře pro děti a mládež“ vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně uvedla v příloženém seznamu.

V Olomouci dne

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala paní Ph.D. Janě Sladové za odborné vedení bakalářské práce.

S vděkem myslím na mou rodinu a blízké, děkuji jim za velkou trpělivost a podporu v průběhu studia.

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na srovnání postav mentorů v dílech tří britských autorů fantasy literatury. První část definuje fantastický žánr, sleduje vývoj fantastické literatury od 18. století a představuje britské autory, jejich díla a vliv na vývoj žánru. Druhá část analyzuje příběhy s postavou mentora a postavy Gandalfa z Tolkienova Hobita, Aslana z Lewisových Letopisů Narnie a Albusa Brumbála z Rowlingové Harryho Pottera. Třetí část rozebírá fikční světy a vyprávěcí styly těchto textů, odhaluje rozdíly mezi postavami a upozorňuje na jejich podobnosti. Závěrem je konstatováno, že ačkoli se mentorské postavy v několika ohledech liší, sdílejí řadu zásadních společných rysů. Práce přibližuje role mentorů ve fantasy literatuře a charakter jejich vlivu na hlavní postavy.

Klíčová slova: britská fantasy literatura, fantasy žánr, fantasy literatura pro děti a mládež, postava mentora, průvodce, učitel, fiktivní svět, srovnávací metoda, rozdíly, podobnosti

Abstract

The bachelor thesis focuses on the comparison of mentor characters in the works of three British authors of fantasy literature. The first part defines the fantasy genre, traces the development of fantasy literature since the 18th century and introduces the British authors, their works and their influence on the development of the genre. The second part analyses stories featuring the mentor character and the characters of Gandalf from Tolkien's *The Hobbit*, Aslan from Lewis's *The Chronicles of Narnia*, and Albus Dumbledore from Rowling's *Harry Potter*. The third part discusses the fictional worlds and narrative styles of these texts, revealing the differences between the characters and highlighting their similarities. It concludes that although the mentor characters differ in several ways, they share a number of fundamental commonalities. The thesis looks at the roles of mentors in fantasy literature and the nature of their influence on the main characters.

Keywords: British fantasy literature, fantasy genre, fantasy literature for children and young adults, mentor character, guide, teacher, fictional world, comparative method, differences, similarities

OBSAH

Úvod	7
1 Základní rysy žánru fantasy literatury	8
1.1 Definice fantastického žánru	9
1.2 Shrnutí britské fantastické literatury pro děti a mládež	11
1.3 Konkrétní díla, která ovlivnila žánr a celé generace autorů	13
2 Charakteristika vybraných literárních děl (se zaměřením na postavu mentora)	15
2.1 Hobit aneb cesta tam a zase zpátky – Gandalf	16
2.2 Cyklus Letopisy Narnie – Aslan.....	18
2.3 Série Harry Potter – Albus Brumbál.....	21
3 Charakteristika mentora ve vybraných textech (analýza a interpretace textu)	23
3.1 Fikční svět a styl vyprávění autorů.....	24
3.2 Rozdíly mezi jednotlivými díly. Rozdílnosti postav a jejich chování	25
3.3 Co je všem postavám společné.....	30
ZÁVĚR.....	34
Informační zdroje (tištěné a elektronické).....	35

Úvod

Cílem závěrečné bakalářské práce je představit základní rysy žánru fantasy literatury, charakterizovat vybraná literární díla a na ukázkách analyzovat postavy zastávající v příbězích úlohu mentora.

Práce je rozdělená na tři části.

První se zabývá vymezením fantastického žánru, stručným seznámením s britskými autory pro děti a mládež zabývajícími se tématy typickými pro zmíněný žánr a představením zvolených zástupců stěžejních pro definování dané tematiky.

Druhá část charakterizuje vybrané literární texty, v jednotlivých podkapitolách se zaměří na postavu čaroděje Gandalfa z příběhu *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*, Iva Aslana objevujícího se v sérii *Letopisy Narnie* a kouzelníka Albuse Brumbála z literární řady o *Harrym Potterovi*.

Třetí část rozebírá a interpretuje některé texty tří vybraných britských autorů, kteří věnovali svá díla přímo dětem a mládeži: byli to John Ronald Reuel Tolkien, Clive Staples Lewis a Joanne Kathleen Rowlingová. Tato kapitola se zabývá jejich fikčními světy a vyprávěcími styly, porovnává jednotlivé svazky v rámci knižních sérií, odhaluje rozdíly mezi jednotlivými postavami a upozorňuje na jejich podobnosti.

Tato bakalářská práce především přibližuje vybrané postavy mentorů a role, které zastávají ve jednotlivých imaginárních světech, včetně pozic, z nichž tyto mentorové vystupují a ovlivňují postavy, jejichž osudy fantastické příběhy sledují.

1 Základní rysy žánru fantasy literatury

První kapitola se věnuje vymezení pojmu fantastický žánr, stručnému seznámení s britskými autory pro děti a mládež, kteří se zabývají tématy typickými pro zmíněný žánr, a představení vybraných zástupců, již jsou pro definování dané tematiky stěžejní.

Slovo *fantastický* vysvětluje Akademický slovník cizích slov jako *vymyšlený, vybájený, neskutečný*¹.

Dle M. H. Abramse v Glossary of Literary Terms se fantastická literatura často vymezuje v kontrastu s vědecko-fantastickou literaturou. Žánry se nemusí nutně úplně vylučovat, ale fantastickou literaturu poznáme i podle absence potřeby vysvětlit logikou a prirodovednými zákonitostmi nadpřirozené jevy, které se v příběhu vyskytují. (Abrams, 2015, str. 278-279)

¹ PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. I. díl, A-K. Praha: Academia, 1995, 445 s. ISBN 80-200-0523-4.

1.1 Definice fantastického žánru

První podkapitola se bude věnovat vymezení žánru fantastické literatury, která je známá též zkráceně jako fantasy. Význam tohoto slova v angličtině je *obrazotvornost, představivost, imaginace*, dále pak také *lidská schopnost vytvářet nové obrazy a souvislosti na základě odrazů dříve vnímané reality*. Dle *Slovníku literárních žánrů* se slovo fantasy dá přeložit jako fantastika a jedná se o „populární žánr iracionální fantastiky s tematickými zdroji v mýtu a středověké romanci.“²

Jedním z autorů zabývajících se fantastickou literaturou na vědecké úrovni, jehož cílem bylo přiblížit tuto tematiku veřejnosti, je Tzvetan Todorov. S názorem podporujícím výše uvedenou definici se setkáváme i v jeho knize, kde uvádí: „*Fantastično je váhání pocítované bytostí, která zná pouze přírodní zákony, tváří tvář zdánlivě nadpřirozené události.*“³ (Todorov, 2010, str. 26) Fantastično je dle Todorova spojeno s váháním čtenáře, zda se události řídí přírodními zákony či nikoliv, s čímž souvisí i podmínky fantastična, jenž stanovil.

„*Fantastično vyžaduje splnění tří podmínek. Nejprve je třeba, aby text nutil čtenáře považovat svět postav za svět živých osob a nutil ho váhat mezi přirozeným a nadpřirozeným vysvětlením připomínaných událostí. Dále toto váhání může pocítovat i sama postava; takto je role čtenáře takřikajíc svěřena postavě a současně s tím je zde znázorněno váhání, stává se jedním z témat díla; v případě naivní četby se skutečný čtenář ztotožňuje s postavou. Nakonec záleží na tom, aby si čtenář osvojil určitý postoj k textu: bude odmítat stejně tak alegorickou, jako „básnickou“ interpretaci. Tyto tři požadavky nemají stejnou hodnotu. První a třetí skutečně daný žánr utvářejí; druhý musí být splněn nemusí.*“⁴ (Todorov, 2010, str. 32)

Znamená to, že žánr jako takový je konstituován váháním čtenáře při zpracovávání výkladu dějových událostí, přičemž toto váhání může a nemusí přejít na postavu v příběhu, a čtenář si především musí vybrat, jaký postoj k textu zaujme.

² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 697 s. ISBN 807185669X.

³ TODOROV, Tzvetan. Úvod do fantastické literatury. Přeložil Vladimír FIALA. Praha: Karolinum, 2010, 166 s. Limes. ISBN 978-80-246-1676-6.

⁴ TODOROV, Tzvetan. Úvod do fantastické literatury. Přeložil Vladimír FIALA. Praha: Karolinum, 2010, 166 s. Limes. ISBN 978-80-246-1676-6.

Je důležité nezapomenout na ambiguitu žánru, jelikož se pohybuje na pomezí zázračna a podivuhodna, a zejména odlišit fantastický žánr od strašidelného příběhu a klasické pohádky, jelikož není nemožné je zaměnit vzhledem k jejich podobnostem. (Todorov, 2010, str. 39)

„Fantastično tak vede život plný nebezpečí a může se v každém okamžiku rozplynout. Vypadá to, že se nachází spíše na pomezí dvou žánrů, zázračna a podivuhodna, než že by bylo samostatným žánrem.“⁵ (Todorov, 2010, str. 39)

Todorov zmiňuje, že k setkání strachu s fantastičnem mnohdy dochází, nutným předpokladem nicméně není. (Todorov, 2010, str. 34) S pohádkou má fantastično společné pouze zázračno, ale nadpřirozené skutečnosti v ní nikoho nepřekvapují, což od sebe žánry odlišuje. (Todorov, 2010, str. 49)

Z definice vyplývá, že fantastická literatura stojí na váhání čtenáře, který se při výskytu podivuhodných událostí ztotožňuje s hlavní postavou. Buď si připustíme, že k příhodě došlo, nebo se rozhodneme, že za ní stojí iluze. (Todorov, 2010, str. 133)

⁵ TODOROV, Tzvetan. Úvod do fantastické literatury. Přeložil Vladimír FIALA. Praha: Karolinum, 2010, 166 s. Limes. ISBN 978-80-246-1676-6.

1.2 Shrnutí britské fantastické literatury pro děti a mládež

Pro literaturu 18. a 19. století byl sice zásadní realismus, ale zároveň tato doba dala vzniknout mnoha odnožím fantastické literatury. Ve Francii slavila literární pohádka úspěch v podání Madame d'Aulnoy a Charlese Perraulta, v Německu jej ještě podpořilo dílo bratří Grimmů, což přispělo k tomu, aby fantaskní motivy začaly být v dětské literatuře běžně užívány. (Pringle, 2003, str. 11)

Počátky britské literatury určené výhradně dětem a mládeži se datují do čtyřicátých let 18. století. Zásadní vliv na její rozvoj měl John Newbery, první vydavatel knížek pro děti v Anglii. Na začátku 19. století došlo k výraznému rozvoji intencionální literatury s motivy vzdělávacími a výchovnými, které odpovídaly charakteru tehdejší poptávky.

Imaginace jako tvůrčí metoda úzce spjatá s fantastickým žánrem se začala objevovat od čtyřicátých let 19. století; v roce 1841 spisovatel John Ruskin publikoval svůj pohádkový příběh *Král Zlaté řeky*. Ve druhé polovině 19. století vyšla *Vodňátka* Charlese Kingsleyho. Tento román pro děti, plný kouzel a okořeněný ostrou satirou, si ve své plné verzi získal i dospělé čtenáře. (Pringle, 2003, str. 163) Díly znám českým čtenářům mladšího věku jsou *Alenka v říši divů* a pokračování *Za zrcadlem a co tam Alenka našla* od Lewise Carrolla i fantazijní příběhy George MacDonalda, jmenovitě pohádková romance *Princezna a skřítki*.

O sto let později, těsně před druhou světovou válkou, představil světu své dílo *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* J. R. R. Tolkien, který se stal inspirací pro další autory, a to nejen v oblasti literatury.

„V kontextu dalšího rozvoje dětské literatury se jako nejvýznamnější jeví román *The Hobbit* (1937, *Hobit*) Johna Ronalda Reuela Tolkiena. Spolu s románovou trilogií *The Lord of the Rings* (1954–1955, *Pán prstenů*) pro dospělé stojí na počátku vzniku nespočetné řady knih o čarodějích, dracích a dalších bytostech z pověstí a legend odehrávajících se v krajinách vzdálených v čase i prostoru.“⁶ (Řeřichová a kol, 2008, str. 249)

⁶ ŘEŘICHOVÁ, Vlasta; SLADOVÁ, Jana; VÁŇOVÁ Kateřina; HOMOLOVÁ, Kateřina. Literatura pro děti a mládež anglicky mluvících zemí, Olomouc: Hanex, 2008. Vzdělávání. ISBN 978-80-7409-019-6.

Rozvoj fantasy pokračoval: v druhé polovině 20. století se o něj zasadili mimo jiné prozaička Mary Nortonová s pohádkovým příběhem *Pidilidi*, autorka fantastických příběhů Pauline Clarková a Clive Staples Lewis se sérií *Letopisy Narnie*. Tolkienův *Hobit a Pán prstenů* a Lewisovy *Letopisy Narnie* si získaly čtenáře po celém světě a udaly směr, jakým se pak fantastická literatura pro děti a mládež dál vyvíjela. Mezi světově nejpopulárnější fantasy můžeme bezpochyby zařadit romány o Harrym Potterovi od autorky Joanne Kathleen Rowlingové, v nichž pečliví čtenáři objevují inspiraci z dříve zmiňovaných příběhů. (Řeřichová a kol, 2008, str. 250)

1.3 Konkrétní díla, která ovlivnila žánr a celé generace autorů

„*Fantasy je literatura zrozená z touhy srdce.*“⁷ (Pringle, 2003, str. 8) Takto zní první věta úvodu od Terryho Pratchetta v *Encyklopedii fantastických světů*, v níž najdeme šest žánrů – pohádku, příběh s antropomorfizovaným zvířecím hrdinou, hrdinský epos, humornou fantasy a hrdinskou fantasy – formujících fantastickou literaturu až do současné podoby.

Tvorba Lewise Carrola vycházela z pohádky a středověkého románu, ale jako výrazový prostředek tento autor použil humor. Takto vznikla *Alenka v říši divů* (1865) a následně *Alenka za zrcadlem* (1872). „*Příběh zvědavé a odvážné holčičky, která se v první knize dostane králičí dírou do říše divů a v druhé do zrcadlově převráceného světa, patří k pilířům světové literatury pro děti, ale svou fantazií, originalitou, hravostí, překvapivou nápaditostí, jazykovou vytříbeností a humorem dokáže oslovit i dospělé.*“⁸ (Dorovský, Řeřichová a kol, 2007, str. 260) Lewis Carroll byl také autorem sbírky *Fantasmagorie a jiné básně* (1869).

William Morris, první autor fantastické literatury, jak ji známe dnes, ovlivnil bezprostředně tvorbu C. S. Lewise i J. R. R. Tolkiena. (Pringle, 2003, str. 11) Psal průkopnické fantastické romány a jeho dlouhé milostné příběhy se staly šablonou pro hrdinskou fantasy. Za nejlepší z jeho děl se dá označit *The Well at the World's End* (1896) o dlouhém putování hrdiny Ralpa až na konec známého světa a potěšení plynoucího z objevů po dlouhé cestě, která vyústí v úspěšný návrat domů. (Pringle, 2003, str. 173)

Za otce moderní fantasy je označován J. R. R. Tolkien, který vytvořil moderní žánr epické fantasy. Jeho příběh *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky* vyšel již v roce 1937, v českém jazyce až v roce 1978, ale doceněn byl až s vydáním *Pána prstenů*,

⁷ PRINGLE, David. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3.

⁸ DOROVSKÝ, Ivan; ŘEŘICHOVÁ, Vlasta; ALCHAZIDU, Athena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-314-5.

k čemuž došlo v letech 1954 až 1955, česky 1990 až 1991, přestože mu dějově předchází a uvádí čtenáře do Středozeemě, čistě imaginárního světa, jež autor vytvářel již od první světové války. Jeho život je spjatý také se životem C. S. Lewise, s nímž jej pojilo dlouholeté přátelství. Oba byli členy literární skupiny The Inklings (Tušitelé).

Věřící spisovatel C. S. Lewis stojí za velmi rozmanitými a populárními fantasy romány. Intelektuální, literární a náboženské diskuze vedl ve skupině Tušitelů, kteří se mimo jiné scházeli také u autora doma. Psal pro dospělé i pro děti a nebál se kritizovat ostatní spisovatele, např. H. G. Wellse, konkrétně moralizoval ve sci-fi trilogii *Návštěvníci z mlčící planety* (1938), *Perelandra* (1943) a *Ta obludná síla* (1945). Dětským čtenářům věnoval ságu *Letopisy Narnie* (1950-1956), a tím dal vzniknout lewisovskému typu fantasy literatury – v příbězích se setkávají pohádková forma, mýtus a křesťanský symbolismus, podobenství a duchovní růst hlavních postav. (Řeřichová a kol, 2008, str. 383)

Významný prozaik oslovující čtenáře nezávisle na věku byl Terry Pratchett, který se věnoval fantastické i vědecko-fantastické literatuře. První román *Barva kouzel* z cyklu *Zeměplocha*, který vznikl již v roce 1983, byl parodií na příběhy označované jako „meč a magie“⁹ a oživil jím zájem o komickou fantasy. „*Jádro spisovatelova díla tvoří série komických fantasy Discworld – česky Úžasná Zeměplocha. [...] První knihou ze série o Zeměploše se stal román Úžasný Mauric a jeho vzdělání hlodavci* (2001). [...] Autorský styl T. Pratchetta je založený na fantazii, laskavém humoru, mnoha citacích a odkazech ke klasickým dílům světové kultury.“¹⁰ (Řeřichová a kol, 2008, str. 414)

⁹ Pro žánr meč a magie byla typická krátkost příběhu, která ho činila vhodným do časopisů určených výhradně pro mužské čtenáře, nahradila jej hrdinská fantasy.

¹⁰ ŘEŘICHOVÁ, Vlasta; SLADOVÁ, Jana; VÁŇOVÁ Kateřina; HOMOLOVÁ, Kateřina. Literatura pro děti a mládež anglicky mluvících zemí, Olomouc: Hanex, 2008. Vzdělávání. ISBN 978-80-7409-019-6.

2 Charakteristika vybraných literárních děl (se zaměřením na postavu mentora)

Ve druhé kapitole se soustředíme na vybraná literární díla, jež spojuje postava mentora. Jedná se o epické prozaické příběhy pro děti a mládež s chronologickou kompozicí. V prvním případě se budu věnovat jedné knize uvádějící čtenáře do čistě fantazijního světa, v dalších dvou případech charakterizují knižní série o střetávání reálného světa se světem fantastickým. O všech dílech lze říct, že vycházejí z heroického mýtu. Mýtus a mytologie jsou základem díla Johna Ronalda Reuela Tolkiena *Hobit aneb cesta a zase zpátky*, náboženství inspirovalo Cliva Staplese Lewise k vytvoření *Letopisů Narnie* a magii a mytologická stvoření nalezneme v *Harrym Potterovi* od Joanne Kathleen Rowlingové.

V knize *Fantasy: Encyklopedie fantastických světů* nacházíme označení hrdinská fantasy pro odnož literatury popisující: „[...] příběh o hrdinovi nebo hrdince, kteří prožívají nejrůznější dobrodružství ve smyšleném světě a často se střetávají s nadpřirozenými silami.“¹¹ (Pringle, 2003, str. 35) Povaha hlavního hrdiny je pro děj příběhu nejdůležitější – je heroická, stejně jako její činy, a to podle všech měřítek a žebříčků hodnot světa, v němž se nachází. Díla žánru hrdinské fantasy mají podle D. Pringla společný rys, kterým je právě otázka prostoru, ve kterém se děj odehrává. Není to jen náš reálný svět obohacený o magické motivy či stylizovaný, nýbrž je to opravdu smyšlený svět. Mnohdy jsou díla doplněna mapou pro přehlednost, jelikož imaginární svět není jinak pro čtenáře přehledný, a celkový dojem dotvářejí ilustrace postav.

¹¹ PRINGLE, David. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3.

2.1 Hobit aneb cesta tam a zase zpátky – Gandalf

Obr. 1: Vydání z roku 1991 v nakladatelství Odeon s obálkou Jiřího Šalamouna

Obr. 2: Ilustrované vydání z roku 2006 v nakladatelství Argo

Inspiraci k vytvoření dětského hrdinského fantasy románu J. R. R. Tolkien získal, jak již bylo zmíněno výše, při studiu mytologie. Předlohu pro většinu postav a bytostí v knize nalezneme v evropských lidových pohádkách a mýtech. (Mandys a kol, 2013, str. 271) Fiktivní Středozemě a její mytologie se dopodrobna rozebírá v *Silmarillionu*, na němž autor pracoval již před *Hobitem*. Následně znovu otevírá bránu do rozlehlé a živě vypočetné série *Pána prstenů*.

Hobit aneb cesta tam a zase zpátky je hrdinským příběhem o výpravě hobita Bilba Pytlíka, dvanácti trpaslíků a čaroděje Gandalfa za účelem získat zpět poklad, který střeží drak. Hobita, který je na začátku příběhu zvyklý na svůj domácký styl života, přemluví členové skupiny k opuštění jeho jistot v rodné Roklince, aby jim pomohl na cestě za bohatstvím, jenž bylo ukradeno předkům trpaslíků drakem Šmakem. Pytlík dá především na čaroděje, bez Gandalfa by se nikam neodhodlal.

Gandalf se objevuje již na začátku knihy jako ústřední postava. Setkání nestárnoucího čaroděje s Bilbem Pytlíkem: „*Dobré jitro!*“ pozdravil Bilbo a také to tak myslel. Svítlo slunce a tráva se svěže zelenala. Ale Gandalf se na něj podíval zpod huňatého obočí, které mu trčelo ještě dál než stinná střecha klobouku. „*Jak to myslíte?*“ zeptal se. „*Přejete mi tím dobré jitro, nebo máte na zřeteli, že dnešní jitro je dobré, ať už já o to stojím nebo ne, či že se dnes ráno cítíte dobře sám, anebo že je jitro jako stvořené, aby byl člověk dobrý?*“

„Všechno najednou,“ odpověděl Bilbo. „A navíc ještě, že je krásné ráno na vykouření fajfky pod širým nebem. Jestli máte fajfku s sebou, posadte se a nacpěte si ode mne! Není naspěch, máme před sebou celý den!“ Nato si Bilbo sedl na lavičku před svými dveřmi, dal si nohu přes nohu a vyfoukl krásný kroužek šedivého dýmu, který se neporušený vznesl do vzduchu a odletěl přes Kopec. „Výborně!“ pochválil ho Gandalf. „Jenomže já dnes ráno na vyfukování kroužků nemám čas. Hledám někoho, kdo by se zúčastnil jistého dobrodružství, které chystám, a někoho najít je hrozně těžké.“¹² (Tolkien, 2006, str. 11-12)

Projevuje se jako mírně nevrlý, zpočátku by se dal popsat i jako lehce škodolibý, ale je diplomatický, moudrý a ochranný průvodce skupiny. Všichni ho znají po jménu nebo podle špičatého modrého klobouku, šedivého pláště, stříbrné šály, bílého plnovousu a velkých černých bot, na cestách ho navíc provázela dlouhá dřevěná hůl. V průběhu příběhu láskyplným humorem rozumně usměrňuje horkokrevné trpaslíky a připomíná hobitovi, jak významná je jeho role zloděje: bez jeho přítomnosti by totiž celá výprava ztratila smysl.

¹² TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Přeložil František VRBA. Praha: Argo, 2006, 270 s., [26] l. obr. příl. ISBN: 80-7203-802-8.

2.2 Cyklus Letopisy Narnie – Aslan

Obr. 3: Vydání z let 2005-2006 v nakladatelství Fragment s ilustracemi od Pauline Baynesové a s obálkami od Cliffa Nielsena v pořadí, v jakém byly knihy napsány

Obr. 4: Kompletní vydání cyklu z roku 2008 v nakladatelství Fragment, v jakém na sebe knihy navazují příběhově

Letopisy Narnie jsou cyklem sedmi vzájemně provázaných fantastických románů z pera C. S. Lewise, jež zážitek z doby druhé světové války dovedl k napsání první knihy. Narnie, říše obývaná inteligentními mluvícími zvířaty a mytologickými bytostmi převážně z řecké mytologie a evropských pohádek, představuje útočiště pro dětské postavy, stejně jako venkovské sídlo autora nabídlo úkryt třem školačkám při náletech nacistů na Londýn. (Mandys a kol, 2013, str. 292)

První napsanou knihou z cyklu byl *Lev, čarodějnice a skříň* (1949, vydaná v roce 1950), autor dále v krátkém časovém sledu vydal i ostatní: *Prince Kaspiana* (1951), *Plavbu Jitřního poutníka* (1952), *Stříbrnou židli* (1953), *Koně a jeho chlapce* (1954), *Čarodějova synovce* (1955) a *Poslední bitvu* (1956). V českém překladu se knihy vydávaly seřazené chronologicky a dle dějové linie zůstal na stejném místě pouze poslední díl: *Čarodějův synovec*, *Lev, čarodějnice a skříň*, *Kůň a jeho chlapec*, *Princ Kaspian*, *Plavba Jitřního poutníka*, *Stříbrná židle* a *Poslední bitva*. Zůstává na čtenáři, v jakém pořadí si rozhodne knihy přečíst.

Aslan je antropomorfizovaný vznešený lev vládoucí zemi Narnie, objevuje se ve všech dílech cyklu. Odezva dospělých čtenářů na tuto postavu byla rozporuplná, některým vadila jeho autoritativnost, což může souviset s nepochopením přenosu suverénního postavení zvířete v živočišné říši do literárního kontextu nebo se jednalo o konflikt s autorovou náboženskou symbolikou. (Pringle, 2003, str. 199)

V prvním (podle autorova vydání) dílu cyklu Letopisy Narnie lev Aslan ve svém světě s klidným a vyrovnaným výrazem vítá tři ze čtyř příchozích sourozenců, kteří jsou hlavními hrdiny tohoto příběhu, i jejich doprovod:

“Přišli jsme, Aslane.”

“Vítám tě, Petře, synu Adamův,” řekl Aslan. “Vítejte, Zuzano a Lucie, dcery Eviny. Vítejte, bobři.”

Hlas měl hluboký a zvučný a oni se při jeho zvuku přestali bát. Naopak se cítili šťastní a klidní a nepřipadalo jim vůbec hloupé jen stát a nic neříkat.

“Ale kde je ten čtvrtý?” zeptal se Aslan.

“Pokusil se je zradit a přeběhl k Bílé čarodějnici, ó Aslane,” řekl pan Bobr. Petr v té chvíli, aniž sám věděl proč, řekl:

“Byla to zčásti moje vina, Aslane. Zlobil jsem se na něj a myslím, že jsem ho tím trochu postrčil ke zlu.”

Aslan neřekl nic, ani Petra neomlouval, ani ho neodsuzoval, ale stále na něj hleděl svými velikými neměnnými očima. Všem připadalo, že není co říct.

“Prosím, Aslane,” ozvala se Lucinka, “nemůžeme něco udělat a Edmunda zachránit?”

“Učiníme všechno,” kývl Aslan, “ale možná to bude těžší, než se domníváš.” Znovu na chvíli umkl. Do té chvíle si Lucinka myslela, že jeho tvář vypadá vznešeně, mocně a pokojně, jenže teď ji najednou napadlo, že vypadá také smutně. V příští chvíli ten výraz ale docela zmizel. Lev potřásl hřívou, tleskl tlapami (“Strašné tlapy,” pomyslela si Lucinka, “kdyby neuměl zatáhnout drápy!”) a řekl: “Nyní připravte hostinu. Mé dámy, odveďte tyto dcery Eviny do stanu a postarejte se o ně.”¹³ (Lewis, 2005, str. 138-139)

Při setkání s Aslanem v prvním dílu (dle chronologického řazení), Čarodějově synovci, se dozvídáme o jeho radosti a vřelému vztahu k Narnii a jeho obyvatelům. Lev je pozitivní, plný naděje a velmi blahosklonný.

¹³ LEWIS, C. S. *Lev, čarodějnice a skříň*. Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. ISBN 80-253-0161-3.

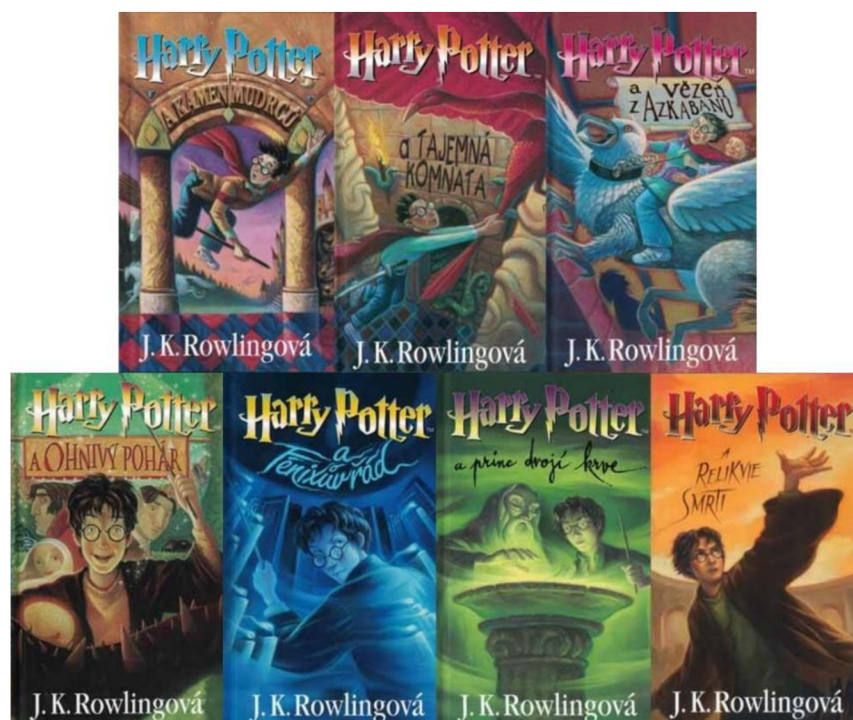
“Tvorové, dávám vám vás samé,” ozval se silný, šťastný Aslanův hlas. “Dávám vám navěky tuto zemi Narnii. Dávám vám lesy, plody, řeky. Dávám vám hvězdy a dávám vám sebe. Němá zvířata, která jsem nevybral, vám také patří. Jedněte s nimi laskavě a pečujte o ně, ale nevracejte se k jejich způsobům, jinak přestanete být mluvícími zvířaty. Z nich jste byli vyzdviženi a k nim se opět můžete navrátit. Nečiňte tak.”

“Ne, Aslane, nebudeme, nebudeme,” slibovali všichni. A jedna domýšlivá kavka dodala pořádně nahlas: “Žádné strachy!” Řekla to, až když všichni ostatní domluvili, takže její slova se jasně a zřetelně ozvala do naprostého ticha; možná už jste zažili, jak to někdy může být trapné – řekněme na večírku. Kavka se tak styděla, že schovala hlavu pod křídlo, jako by se chystala jít spát. A všechna ostatní zvířata začala vydávat podivné zvuky, které byly jejich způsobem smíchu. Snažili se ovládnout, ale Aslan řekl:

“Smějte se a ničeho se nebojte, tvorové. Teď, když už nejste němí a hloupí, nemusíte být stále vážní. S řečí přichází smích právě tak jako spravedlnost.”¹⁴ (Lewis, 2005, str. 127)

¹⁴ LEWIS, C. S. *Čarodějův synovec*. Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. ISBN 80-253-0160-5.

2.3 Série Harry Potter – Albus Brumbál

Obr. 5 Vydání série z let 2002 až 2008 v nakladatelství Fragment

Prozaička J. K. Rowlingová po studiu francouzského jazyka a klasické literatury nejprve zastávala pozici pedagoga, ale z důvodu existenčních starostí začala pracovat na propojení školního (internátního) románu s fantasy žánrem a stvořila literární fenomén věnovaný dětem a mládeži. V sedmidílné sérii o Harrym Potterovi se od pohádkověji laděných prvních tří knih určených pro děti mladšího školního věku dostává k temnějším tématům vhodným spíše pro dospívající až dospělé čtenáře, kromě jiného k psychické a fyzické újmě na zdraví, smrti blízké osoby nebo věčnému souboji dobra a zla. (Mandys a kol, 2013, str. 380-381)

Čarodějnický učeň je přijat do Školy čar a kouzel v Bradavicích. Magický svět funguje jako svět paralelní k tomu našemu. Průchody do samotné školy, již navštěvují hlavní postavy, se nacházejí v kterémsi koutu severní Anglie, kam ji zakladatelé schovali před zraky obyčejných smrtelníků, neoplývající magickými schopnostmi. (Pringle, 2003, str. 258) Kouzelnickou sérii rozšiřují „faktografické příručky“ *Famfrpál v průběhu věků* (2001), *Fantastická zvířata a kde je najít* (2001). Pohádky s názvem *Bajky Barda Beedleho* (2008) doplňují detaily do posledního příběhu o Harrym Potterovi.

Albus Percival Wulfric Brian Brumbál je mocný kouzelník a ředitel Školy čar a kouzel v Bradavicích. Poprvé se v příběhu objevuje v momentu, kdy je malý Harry Potter po smrti svých rodičů ponechán na prahu domu jeho nejbližších příbuzných. Dalo by se říci, že je popsán až pohádkovým a pro děti velmi uvěřitelným způsobem:

*Byl vysoký, hubený a velice starý, soudě podle jeho stříbrných vlasů a vousů, dost dlouhých, aby si je mohl zastrčit za opasek. Na sobě měl dlouhý hábit, purpurový plášť, který vlácel po zemi, a na nohou boty na vysokém podpatku a s přezkami. Modré oči za půlměsíčovými brýlemi měl jasné a zářivé a svítily v nich malé jiskřičky, a nos měl velice dlouhý a křivý, jako by ho kdysi měl aspoň dvakrát zlomený. Jmenoval se Albus Brumbál.*¹⁵ (Rowlingová, 2021, str. 14)

V bradavické kouzelnické škole se představuje při uvedení nových žáků do lavic a vítá všechny příchozí, zatímco svými výstřelky baví znalé matadory:

Albus Brumbál povstal. Zářivě se na studenty usmíval a rozepjal paže, jako by mu nic nemohlo způsobit větší radost než to, že je tu všechny vidí.

„Vítejte!“ prohlásil. „Vítejte v novém školním roce v Bradavicích! A než začneme s hostinou, rád bych vám ještě řekl několik slov, a sice: Vrták! Brekot! Veteš! Cuk! Děkuji vám!“

A posadil se. Všichni tleskali a nadšeně křičeli. Harry nevěděl, jestli se má smát nebo ne.

„On je - tak trochu blázen, není?“ zeptal se nejistě Percyho.

*„Blázen?“ řekl Percy povzneseně. „Je to génius! Nejlepší kouzelník na světě! Ale tak trochu blázen je, to máš pravdu. [...]“*¹⁶ (Rowlingová, 2021, str. 117-118)

¹⁵ ROWLING, J. K. *Harry Potter a kámen mudrců*. 5. vydání tohoto souboru. Přeložil Vladimír MEDEK. V Praze: Albatros, 2021. ISBN 978-80-00-06215-0.

¹⁶ ROWLING, J. K. *Harry Potter a kámen mudrců*. 5. vydání tohoto souboru. Přeložil Vladimír MEDEK. V Praze: Albatros, 2021. ISBN 978-80-00-06215-0.

3 Charakteristika mentora ve vybraných textech (analýza a interpretace textu)

V této kapitole se budeme soustředit na vystižení rysů mentorských postav a na rozbor a výklad vybraných textů, v nichž se objevují nebo do jejichž děje zasahují Gandalf, Aslan a Albus Brumbál.

3.1 Fikční svět a styl vyprávění autorů

J. R. R. Tolkien se zaměřuje na vytváření celkového obrazu světa, jeho vyprávění oplývá barvitými popisy Středozeemě, její fauny, flory a postav, nastiňuje rovněž historii. Čtenáři pro lepší orientaci nabízí dvě mapy, a to mapu Thrórovu a mapu Divočiny, v nichž se objevují místa zmiňovaná v příběhu, která sice nemají přesné měřítko, ale pro pochopení vzdáleností jsou naprosto dostačující. Thrórova mapa obsahuje runy a doplňující popisky. Na mapě Divočiny najdeme označená místa a jejich obyvatele, její polohopis je podrobnější. Mapy spojují drobné kresby draků. Autorova bohatá slovní zásoba je vhodně vyvážena přímou řečí, popěvky a rýmovanými hádankami srozumitelnými i mladším čtenářům.

Pro C. S. Lewise je specifické psychologické vykreslení vývoje postav, výskyt postav všech tvarů, barev a velikostí, kontrast skutečného světa a fantastické, zdánlivě nekonečné Narnie. Umělecké jazykové prostředky odpovídají věku cílové čtenářské skupiny, říkanky a až biblicky znějící proroctví, předurčující hlavní postavy ke konkrétním osudům, se objevují ve všech dílech tohoto literárního cyklu, na jehož konci se objevují poněkud vážnější a spíše filozofická témata. Příběhy postav jsou provázané a autor čtenáře vede cestou evokující dospívání, přičemž je patrné jeho pochopení pro změny v osobnostech lidí i tvorů obývajících jeho literární svět a jeho rodičovský až ochranný přístup.

J. K. Rowlingová detailně vysvětluje propojení světa reálného a kouzelnického, které jsou si blízko, aniž by se střetávaly, a vysvětluje také podmínky a okolnosti používání magických předmětů, užívání kouzelnických schopností a setkávání s nadpřirozenými bytostmi. Autorka sedmidílné série počítá se zvyšujícími se nároky čtenářského publika. V díle můžeme sledovat postupné stupňování náročnosti textu, souběžně s narůstajícím věkem hlavních hrdinů se tematická, jazyková a stylová stránka proměňují. První knihu můžeme označit za uvedení do naivního pohádkového příběhu, s přibývajícím věkem postavami a zápletkami se v dalších dílech stále víc objevují děsivé až hororové motivy i prvky detektivního a mysteriózního žánru.

3.2 Rozdíly mezi jednotlivými díly. Rozdílnosti postav a jejich chování

3.2.1 Vzhled postav

Gandalf dle popisu vypadá jako starší člověk se špičatým kloboukem, vybaven je cestovním oblečením a venkovní obuví, navíc jej každý pozná podle dlouhého bílého plnovousu a hole, bez níž se neobejde. (Tolkien, 2006, str. 11)

Aslan se objevuje v podobě vznešeného, velikého a překrásného zvířete, lvovo vzezření není doplněno žádnými dalšími znaky, například brněním – jeho majestátnost je dostatečně vyjádřena samotnou jeho viditelnou tělesnou schránkou. (Lewis, 2005, str. 117)

Albus Brumbál, zjevem vzdáleně připomínající moderní verzi Merlina z artušovských legend, se s nikým nedá splést, je to stařec vysoké a hubené postavy s půlměsíčovými brýlemi, dlouhým křivým nosem, splývajícími stříbrnými vlasy, plnovousem a knírem, nemá obdoby ani mezi kouzelníky. (Rowlingová, 2021, str. 99)

3.2.2 Esence postav

Čaroděj Gandalf je národům Středozemě známý. Hlavní postava, hobit Bilbo Pytlík, si s ním spojuje dobrodružné výpravy. (Tolkien, 2006, str. 11) Na jedné z nich, kterou sledujeme ve vybraném díle, doprovází jako pozorovatel a průvodce hrdiny příběhu, tvořící povahově a rasově nesourodou skupinu (složenou z trpaslíků a hobitů).

Aslan představuje stvořitele Narnie, božskou bytost beroucí na sebe podobu lva. Jeho nadpřirozená síla a rys vševedoucnosti jasně dokazuje, že se do postavy promítla autorova náboženská víra. Svět vytváří ze svých myšlenek za doprovodu zpěvu a je prakticky nezranitelný. (Lewis, 2005, str. 119-123)

Albus Brumbála mnozí považují za největšího kouzelníka moderní doby, jenž proslul bojem proti zlu a genialitou na poli alchymie. Ač je pouhý smrtelník, hlavní

hrdina se s ním seznamuje skrze zvěsti o mimořádně mocné a známé osobnosti kouzelnické společnosti. (Rowlingová, 2021, str. 99-100)

3.2.3 Úloha postav

Rolí čaroděje Gandalfa je pomáhat jeho souputníkům na jejich dobrodružné cestě. Zkušenosti v diplomacii a znalost krajiny z něj dělají moudrého rádce v nečekaných situacích.

Ted' je vedl Gandalf. „Nesmíme sejít z cesty, nebo je s námi konec,“ varoval. „Potřebujeme jednak potraviny, jednak odpočinek v rozumném bezpečí a taky je nutné překročit Mlžné hory po té pravé stezce, nebo v nich zabloudíte a budete se muset vrátit a začít znovu od začátku (jestli se vám vůbec podaří vrátit se).“ Zeptali se ho, kam má namířeno, a on jim odpověděl: „Došli jste tady na samý pokraj Velké divočiny, jak možná někteří víte. Někde před námi leží schované krásné údolí Roklinka, kde bydlí Elrond v Posledním domáckém domě. Poslal jsem tam po svých přátelích vzkaz, takže jsme očekáváni.“ To znělo příjemně a utěšeně, ale ještě tam nedojeli, a najít Poslední domácký dům na západ od hor není tak snadné, jak to zní.¹⁷ (Tolkien, 2006, str. 48)

Lev Aslan panuje svému světu, stejně jako král zvířat v tradičním pojetí vládne živočišné říši. Řídí svou zem a chrání své území před nepřáteli, kteří se s ním nemohou v síle měřit. Autoritativně, ale spravedlivě přistupuje ke svým poddaným i k hlavním postavám, tehdy ještě dětem, jimž přiřkne tituly králů:

„Ó člověče,“ řekl Aslan, „toto je tedy Cair Paravel se čtyřmi trůny, a na jeden z nich musíš usednout jako král. Ty, jako prvorozený, budeš Nejvyšším vládcem nade všemi ostatními.“¹⁸ (Lewis, 2005, str. 140)

¹⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Přeložil František VRBA. Praha: Argo, 2006, 270 s., [26] l. obr. příl. ISBN: 80-7203-802-8.

¹⁸ LEWIS, C. S. *Lev, čarodějnice a skříň*. Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. ISBN 80-253-0161-3.

Kouzelník Albus Brumbál, který působí především jako ředitel Školy čar a kouzel v Bradavicích, je v úředních dokumentech, mimo jiné i v dopise o přijetí do zmíněné školy adresovaném titulní postavě, označován následovně:

„[...] nositel Merlinova řádu první třídy, Veliký čar., Nejvyšší divotvorce, Nejhlavnější hlavoun, Mezinárodní sdružení kouzelníků.“¹⁹ (Rowlingová, 2021, str. 53)

Z tohoto můžeme usuzovat, že jeho vysoké postavení napomáhá k širšímu spektru pravomocí, jež může uplatnit při učení a ochraně studentů kouzelnické školy.

3.2.4 Pozice, z níž postavy ovlivňují ostatní hrdiny

Gandalf sice není vševědoucí, ale díky svým zkušenostem je schopen pobízet postavy k určitým činnostem a přesvědčovat je o jejich schopnostech, jež je při uchopení svého vlastního potenciálu předurčují k velkým skutkům, úspěchům a vítězstvím. V následujícím textu se výprava snaží vypořádat se zmizením Bilba Pytlíka:

Gandalf prohlásil, že rozhodně nemohou pokračovat v cestě a nechat pana Pytlíka v rukách skřetů, dokud se nepokusí zjistit, zda je živý či mrtvý, a dokud se nepokusí o jeho záchranu.

„Koneckonců je to můj přítel,“ řekl čaroděj, „a není to špatný chlapíček. Cítím se za něj odpovědný. Ani nevíte, jak mě mrzí, že jste ho ztratili.“ Trpaslíci namítali, že nevědí, proč ho vůbec brali s sebou, proč se hobit nedokázal držet svých přátel a nepouštět se jich a proč čaroděj nevybral někoho, kdo má víc rozumu. „Prozatím z něho koukalo víc potíží než užitku,“ řekl jeden z nich. „Jestli se teď máme vrátit do těch ohavných tunelů a hledat ho, ať ho radši vezme čert!“ Gandalf rozzlobeně odsekl: „Já jsem ho přivedl a neberu s sebou nikoho, kdo není k žádnému užitku.

Bud'to mi pomůžete hledat ho, nebo půjdu a nechám vás tady, abyste se dostali z kaše, jak sami nejlíp dokážete. Jestli se nám ho podaří najít, ještě mi poděkujete, než tohle všechno skončí.“²⁰ (Tolkien, 2006, str. 99)

¹⁹ ROWLING, Joanne Kathleen. *Harry Potter a kámen mudrců*. Přeložil Vladimír MEDEK, ilustrovala Mary GrandPré. Praha: Albatros, 2021, 282 s. ISBN: 80-00-01108-5.

²⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Přeložil František VRBA. Praha: Argo, 2006, 270 s., [26] l. obr. příl. ISBN: 80-7203-802-8.

Aslanovy plány nejsou nikomu známe, dokud se nerozhodne začít je ostatním odhalovat a přidělovat postavám konkrétní úkoly, které jim určil. Vůči sourozencům Pevensieovým má požadavky vsutku vysoké, což můžeme sledovat v rozhovoru s nejmladší Lucinkou:

Ale promluvil Aslan.

„Lucie,“ řekl, „nesmíme tu ležet dlouho. Máte před sebou práci a dnes už jste ztratili hodně času.“

„Ano, je to ostuda, vid,“ řekla Lucie. „Já jsem tě ráda viděla, ale oni mi nevěřili. Všichni jsou hrozně...“

Odněkud z hloubi Aslanova těla se ozval slabounký náznak zavrčení.

„Promiň,“ řekla Lucie, která některým jeho náladám rozuměla. „Nechtěla jsem začít pomlouvat ostatní. Ale moje vina to přece nebyla, ne?“

Lev se jí podíval přímo do očí.

„Aslane,“ zarazila se Lucie, „nechceš snad říct, že byla? Jak jsem mohla – nemohla jsem přece nechat ostatní být a jít za tebou nahoru sama, jak bych mohla? Nedívej se na mě tak... no dobře, asi jsem mohla. Ano, a taky bych nebyla sama, protože byla bych s tebou. Ale k čemu by to bylo dobré?“

Aslan neřekl nic.

„Chceš říct,“ pokračovala Lucie skoro vyděšeně, „že by to bylo všechno dobře dopadlo – nějak? Ale jak? Prosím, Aslane! Nesmím to vědět?“

„Vědět, co by se bylo stalo, dítě?“ řekl Aslan. „Ne. Odpověď na tuhle otázku nedostane nikdo.“²¹ (Lewis, 2005, str. 140)

Albus Brumbál má mimořádné znalosti (týkající se mimo jiné pro vývoj dění zásadní věštby), kterými převyšuje ostatní. Formaci svého žáka Harryho Pottera však nepojímá jako jednoznačně predeterminovanou, nevychovává jej jako zbraň proti zlu, ale dává mu možnost volby. Poskytuje mu prostor svobody a vede jej k tomu, aby se dokázal samostatně rozhodovat. Jeho charakter pomáhá upevňovat nabídkami výběru z možností, kdy si chlapec může vždy vybrat nejlepší cestu podle vlastního

²¹ LEWIS, C. S. *Princ Kaspian*. 2. vyd. Ilustroval Pauline BAYNES. Praha: Fragment, 2006. ISBN 80-253-0343-8.

uvážení. Podporuje také ostatní žáky a jejich morálně správná rozhodnutí, což dokazuje následující rozhovor o záchraně neprávem drženého vězně:

„Vy nám ale věříte.“

„Ano, já vám věřím,“ potvrdil tiše Brumbál.

„Není ale v mých silách přimět ostatní, aby prozřeli a dali pravdě průchod, a nemohu změnit rozhodnutí ministra kouzel...“ Harry vzhlížel k Brumbálovi, který se tvářil neobyčejně vážně, a měl pocit, jako by se mu celý jeho svět rozpadal od základů. Už dávno přivykl myšlence, že si Brumbál dokáže poradit s jakýmkoli problémem, a očekával proto, že i z téhle bryndy nějak úžasně vybrusí. Ale nic takového se nestalo... pohasla i jejich poslední naděje.

„V tomhle případě,“ pokračoval Brumbál pomalu a přejel světlemodrýma očima z Harryho na Hermionu, „potřebujeme víc času.“

„Ale –“ špitla Hermiona; pak náhle vykulila oči, div jí nevypadly z důlků. „AHA!“

„Teď dávejte dobrý pozor,“ vyzval je Brumbál. Mluvil velice tichým, ale naprosto zřetelným hlasem. „Sirius je zamčený v pracovně profesora Kratiknota v sedmém patře. Je to třinácté okno zprava v západní věži. Pokud všechno půjde dobře, podaří se vám dnes večer zachránit víc než jeden nevinný život. Jedno si ale oba dva zapamatujte. Nikdo vás nesmí vidět. Vy to pravidlo znáte, slečno Grangerová – víte, co je v sázce... nikdo – vás – nesmí – vidět.“

Harry neměl sebemenší ponětí, o co vlastně jde. Brumbál se otočil na podpatku, a když došel ke dveřím, ještě jednou se ohlédl.

„Teď vás tady zamknu. Je –“ podíval se na hodinky, „za pět minut půlnoc. Měly by stačit tři obrátky, slečno Grangerová. Hodně štěstí.“²² (Rowlingová, 2003, str. 349)

²² ROWLING, J. K. *Harry Potter a vězeň z Azkabanu*. 5. vydání tohoto souboru. Přeložil Pavel MEDEK. V Praze: Albatros, 2021. ISBN 978-80-00-06215-0.

3.3 Co je všem postavám společné

3.3.1 Průvodcovská role

Gandalf zná výborně Středozemi a její obyvatelstvo. Svým svěřencům pomáhá orientovat se v krajině i v číhajících nebezpečích a pomáhá jim svými radami, aby si vybrali správné taktiky.

Když provádí skupinu krajinou, dává na ni pozor, stará se o dodržování pořádku a hlídá, aby nesešli z cesty:

„Ostatek už všichni známe – až na to, že Gandalf dobře věděl o zadních vrátkách, jak skřetové říkali dolejší bráně, kde Bilbo přišel o knoflíky. Vlastně o nich věděl každý, kdo byl obeznámen s touhle částí hor, ale jenom čaroděj si dokázal zachovat rozvahu v podzemních tunelech a vyvést trpaslíky správným směrem.“²³
(Tolkien, 2006, str. 93)

Aslan vede děti nenápadně. Často jim dává jen znamení a nechává je i dělat chyby, trpět a obětovat se, aby se něčemu naučily a dozrály. Přitom je jim stále oporou a pomáhá jim svými radami.

V kritické situaci zarazí ostatní tvory v Narnii, aby Petr, jeden ze sourozenců, mohl vyřešit nastalou situaci po svém:

„Než stačil Petr odpovědět, prořízl náhle ticho zvláštní zvuk. Znělo to jako polnice, ale zvučněji.“

„To je roh tvé sestry,“ připomněl Aslan Petrovi tíše, tak tíše, že by se to skoro dalo nazvat předem, kdyby nebylo neuctivé tvrdit o lvu, že přede.“

Petr zprvu nic nechápal. Až když viděl, že se ostatní tvorové vrhli vpřed, ale že je Aslan mávnutím tlapy zarazil: „Zpátky! Ať si princ vyslouží ostruhy!“, porozuměl a rozběhl se, jak jen nejrychleji dokázal, ke stanu.“²⁴ (Lewis 2005, str. 140)

²³ TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Přeložil František VRBA. Praha: Argo, 2006, 270 s., [26] l. obr. příl. ISBN: 80-7203-802-8.

²⁴ LEWIS, C. S. *Lev, čarodějnice a skříň*. Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. ISBN 80-253-0161-3.

Brumbál je pro studenty především morálním kompasem. Nejenže je učí, ale také je jejich emocionální oporou. Dává jim dostatek informací a podnětů, aby mohli sami dojít ke správným rozhodnutím.

Brumbál zvedl ruku a v síni po chvíli zavládlo ticho.

"Jsou různé druhy statečnosti," pronesl Brumbál s úsměvem. "Potřebujeme hodně statečnosti, abychom se postavili svým nepřátelům, stejně tolik ale i k tomu, abychom se postavili svým přátelům. Uděluji tedy deset bodů panu Nevillu Longbottomovi."

3.3.2 Používání magických předmětů

K čaroději Gandalfovi neodmyslitelně patří kouzelná hůl, s níž dokáže kreslit magická znamení, mnohdy ji rozsvěcuje namísto toho, aby používal louč, a také z ní vysílá kouzla, s nimiž nejednou zažene krvelačné skřety.

Kouzelník Brumbál používá jako prodloužení své paže Bezovou hůlku, o níž připravil v souboji černokněžníka. Tento magický, pradávny a nadmíru mocný předmět mu pomáhá sesílat silná kouzla a bránit školu, učitelský sbor a studenty před nebezpečím, které vně hradeb číhá.

Aslan magické předměty nepoužívá, je sám tvůrcem magického světa, tudíž i všech magických tvorů a výtvorů.

3.3.3 Pomáhají hlavní postavě zorientovat se ve světě

Gandalf jako zkušený kouzelník předává Bilbovi Pytlíkovi poznatky, které za svůj život získal. Bilbo se od něj dovídá o historii Středozemě a jednotlivých významných postavách minulosti i současnosti. Gandalf k jeho pochopení vlastního místa a role ve světě přispívá i tím, že mu je vzorem statečnosti a osobní integrity, povzbuzuje jej k hrdinským činům a vybízí jej k charakternímu i soucitnému jednání.

Také Aslan poskytuje dětem cenné informace o Narnii a jejích obyvatelích. Sdělí jim, jak Narnie vznikla a jak se ocitla v zimě a temnotě, vypráví jim o ostrovech a zemích mimo Narnii, o falešném bohu, seznamuje je s jednorožci, nymfami aj.

K vnitřní orientaci jim pomáhá tím, že je učí správným postojům: vede je k milosrdenství, zodpovědnosti, věrnosti a odvaze.

Albus Brumbál je Harrymu otcovským přítelem, zároveň však i dobrým rádčem, který se s ním dělí o své poznání i životní zkušenosti. Předává mu důležité informace o dávných událostech ve světě lidském i magickém, například jak se pro Harryho obětovala jeho matka, i o významných postavách magického světa, jako je například Voldemort. Odhalí mu i proroctví o tom, že jeden z nich musí zabít druhého, čímž Harryho postaví přímo doprostřed kruté reality, kde se musí rozhodnout pro jedno ze dvou zel. V předávání poznatků a zkušeností pokračuje dokonce i v limbu, kde se s ním setkává naposledy poté, co Harry těsně unikl smrti.

3.3.4 Procházejí proměnou

Aslan je božskou postavou, která je dokonalá, a proto nemůže procházet proměnami. Je vševědoucí, všemocný, nekonečně milující. Nemůže se už měnit k lepšímu a je vyloučeno, že by se měnil k horšímu. Spíše je tím, kdo motivuje ke změně ostatní. Avšak k jedné změně u něj dochází: v průběhu děje se mění jeho role a vystupování v příběhu. Zatímco v první knize vystupuje především jako majestátní stvořitel Narnie, v dalších dílech se stává rádčem a inspirátorem, průvodcem na dobrodružné cestě. Později podstupuje oběť, aby zachránil Edmunda. V závěru se objevuje v roli soudce.

Proměny Albuse Brumbála spočívají spíše v tom, které prvky své osobnosti právě uplatňuje, protože děj Harryho Pottera se začíná odehrávat v momentu, kdy už je Brumbál zralou osobností. Jeho vývoj spočívá spíše v tom, že události jej postupně vedou k tomu, aby se projevoval různými způsoby.

Poznáváme jej již jako uznávaného ředitele bradavické školy, který se stává ochráncem a učitelem Harryho Pottera. Po čase v podstatě obětuje svůj život, aby Harryho zachránil. Vzhledem k tomu, že se později při četbě dovídáme, že Brumbál býval ambiciózním studentem, zanedbával svou rodinu a po smrti jeho sestry Ariany jej trápily výčitky svědomí, je zřejmé, že prošel dramatickým osobním vývojem.

S Gandalfem se zprvu setkáváme jako s postavou Gandalfa Šedého, který jakožto moudrý čaroděj pomáhá obyvatelům Středozemě a ochraňuje slabší z nich. Pomáhá jim bojovat proti temnému Sauronovi. Když je zabit v souboji, je vzkříšen

jako Gandalf Bílý, který je ještě silnější a moudřejší než kdy předtím. Lidem a elfům radí, aby jim pomohl v bitvách, a zabije Sauronova spojence. Po porážce Saurona odplouvá do Zemí neumírajících. Jeho postava prochází vývojem od moudrosti k bojovnosti, od čarodějnické moci Gandalfa Šedého k mimořádným schopnostem Gandalfa Bílého.

3.3.5 Povahové rysy mentorských postav

Povahy Gandalfa, Aslana a Albusa Brumbála nejsou totožné, nicméně můžeme zaznamenat zásadní překrývání důležitých charakterových vlastností a jejich specifického vystupování v dějových liniích.

Všechny tři postavy jsou klidné, moudré, sebeuvědomělé a odvážné. Dokáží se výborně vypořádat s překážkami, dokáží si uchovat chladnou hlavu při řešení náročných a zdánlivě bezvýchodných situací, dovedou uspořádat jednotky v bojové vřavě, umějí hrdinsky čelit nezvratitelnému osudu.

Přístup ke znalostem a fondu informací, k nimž se nedostane nikdo jiný, z trojice dělá velmi vlivné figury a střídá sdílnost vede k pocitu tajemnosti. Zároveň ostatním hrdinům navozují pocit útěchy svou pouhou přítomností, a naopak je v době jejich absence cítit ve vzduchu beznaděj.

V té chvíli si uvědomili, že je Gandalf na pokraji Temného hvozdu opustí, a byli z toho zoufalí. Jenže ho ničím nemohli pohnout, aby své rozhodnutí změnil. (Tolkien, 2006, str. 127)

Když uviděly Aslanovu tvář bez náhubku, znovu se rozplakaly. Libaly ji, hladily a otíraly krev a pěnu, jak nejlépe mohly a cítily přitom větší osamělost, beznaděj a hrůzu, než dokážu slovy popsat. (Lewis, 2005, str. 168)

S tím už je teď ale konec. Nemůže nikomu dalšímu dovolit, aby se ho snažil před Voldemortem ochraňovat, musí se jednou provždy zbavit iluze, že rodičovská náruč znamená, že mu nic nemůže ublížit. O tu iluzi měl správně přijít už dávno, když mu byl jeden rok. Neexistuje nic, co by ho mohlo z jeho noční můry probudit, žádné konejšivé šeptání ve tmě ho nepřesvědčí, že mu nic nehrozí a že všechno je jen výplod jeho fantazie. Poslední a největší jeho ochránce zemřel a on je teď tak sám, jak si to dřív ani nedokázal představit. (Rowlingová, 2022, str. 661)

ZÁVĚR

Bakalářská práce porovnávala postavy, které v jednotlivých traktovaných příbězích zastávají roli mentora.

Postavy Gandalfa, Aslana a Brumbála se od sebe liší svým rozdílným vzhledem (dva starci oproti lvu), svou podstatou či esencí, kdy jedna z nich je dokonce zvířetem, zato však božské a dokonalé povahy, zatímco dvě postavy jsou staří mágové, úlohou v životech svých blízkých, kdy je jeden učitelem, jeden v podstatě stratégem a jeden duchovním mistrem, a pozicí, z níž ovlivňují jiné lidi – zatímco jeden je zcela vševědoucí a všemocný, dva jsou bytostmi sice mimořádně znalými a schopnými, ale přece jen zranitelnými.

Gandalfa, Albuse i Aslana spojuje jejich průvodcovská role, kdy ostatní provázejí krajinou i jejich vlastním zrajícím niterným světem, užívání magických předmětů či schopností – kouzelné hole či hůlky nebo vlastní všemohoucnosti, schopnost pomoci druhých k lepší orientaci ve světě, jeho obyvatelích, dění minulém i budoucím a v neposlední řadě v prostoru mravnosti a nejvyšších lidských ctností, pak též jejich vlastní schopnost vývoje, ať už osobního, či proměny jejich role v průběhu děje, a nakonec také jejich převážně shodné povahové rysy: hluboké znalosti, pozitivní charakterové vlastnosti, zralost, vyrovnanost a moudrost.

Závěrem je možno říci, že zkoumané mentorské postavy mají i přes relativně málo významné, spíš povrchní odlišnosti mnohé a zásadní rysy společné: je to především bohatství kognitivní a mravní, projevující se péčí o okolí, jež je vyjádřena osobní obětavostí až do míry nejvyšší oběti.

Vzhledem k významné podobnosti těchto postav by se dalo spekulovat o vzájemném ovlivňování, což je téma, jež by bylo třeba zkoumat do větší hloubky.

Informační zdroje (tištěné a elektronické)

- ABRAMS, M. H. a Geoffrey Galt HARPHAM. *A glossary of literary terms*. Eleventh edition. [Melbourne]: Cengage Learning, [2015]. ISBN 978-1-285-46506-7.
- CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*. Přeložil Stanislava POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0409-0.
- DĚDINOVÁ, Tereza, ed. *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, 376 s. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis, Facultas philosophica = Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta, 454. ISBN 978-80-210-8441-4.
- DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-7871-0.
- DOROVSKÝ, Ivan; ŘEŘICHOVÁ, Vlasta; ALCHAZIDU, Athena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-314-5.
- HAZAIOVÁ, Lada. *Skryté tváře fantastična*. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2007. Scholia. ISBN 978-80-7308-178-2.
- LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy*. Praha: TRITON, 2006.
- LEWIS, Clive Staples. *Letopisy Narnie*. Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ, ilustrovala Pauline BAYNESOVÁ. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005, 208 s. ISBN: 80-253-0160-5.
- MANDYS, Pavel. *2 x 101 knih pro děti a mládež: nejlepší a nejvlivnější knihy*. V Praze: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03336-5.
- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 807185669X.
- PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 s. ISBN 8071821241.
- PRINGLE, David. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3.
- ROWLING, J. K. *Harry Potter a kámen mudrců*. 5. vydání tohoto souboru. Přeložil Vladimír MEDEK. V Praze: Albatros, 2021. ISBN 978-80-00-06215-0.
- ROWLING, J. K. *Harry Potter a věžeň z Azkabanu*. 5. vydání tohoto souboru. Přeložil Pavel MEDEK. V Praze: Albatros, 2021. ISBN 978-80-00-06215-0.
- ŘEŘICHOVÁ, Vlasta; SLADOVÁ, Jana; VÁŇOVÁ Kateřina; HOMOLOVÁ, Kateřina. *Literatura pro děti a mládež anglicky mluvících zemí*. Olomouc: Hanex, 2008. Vzdělávání. ISBN 978-80-7409-019-6.
- SMITH, Sean. *Sen jménem Harry Potter: životní příběh J.K. Rowlingové*. Přeložil Jana JAŠOVÁ. Praha: Euromedia Group – Knižní klub, 2002. ISBN 80-242-0849-0.

STONE, Elaine Murray. *Tvůrce Narnie C.S. Lewis*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. Osudy. ISBN 978-80-7195-639-6.

TODOROV, Tzvetan. *Úvod do fantastické literatury*. Přeložil Vladimír FIALA. Praha: Karolinum, 2010, 166 s. Limes. ISBN 978-80-246-1676-6.

TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Přeložil František VRBA. Praha: Argo, 2006, 270 s., [26] l. obr. příl. ISBN: 80-7203-802-8.